

Bilim ve Utopya, Mayıs 200, sayı 83, 1 s. 10-12

Teknolojini getirdiği özgürlük üzerine:

Cep telefonuya dolan ve boşalan cepler ve bilinçler

İrfan Erdoğan

1979'da Japonya ve 1983'de Amerika'da yaygınlaşmaya başlayan cep telefonları günümüzde kullandığımız iletişim araçlarının hemen hepsinde olduğu gibi orduların savaştaki iletişimini kolaylaştırmak için geliştirilmiş ve kullanılmıştır. Örneğin Motorola firması Birinci Dünya Savaşı'nda müttefik ordular için taşınır telefon üretmiştir. Yakında cep telefonunun bilgisayar teknolojisiyle birleştirilmesi sonucu kullanıcılar cep telefonunu bilgisayar ve internet gibi kullanmaya başlayacaklardır. Cellular firma şebekeleri herkesin nerede olduğunu bilebilecek ve hareketlerini takip edebilecektir. Bunun ne denli önemli ve ciddi olduğunu anlamak için sadece sizin hareketinizi bilmek için örneğin pazarlama ve reklam firmaları gibi birçok firmanın milyonlarca dolar vermeye hazır olduğunu bilmek yeterlidir. Hele bizim her adımımızı takip etmek isteyen güç devletin polis gibi baskı organlarından biri olunca konu daha da ciddi bir durum alır. Bizi bir başka insana iletişim için bağlayan bir iletişim aracı yoluyla, bizim bilgimiz dışında bizim hakkımızda kimin ne bildiği ve bu bilenlerin bizden ne istediğini bilemeyeceğiz.

Ceple kişilerarası iletişim: Zaman ve yerin fethi

Yeni iletişim teknolojileri insanların oturma, yerleşme ve ilişki biçimlerini, iyi ve doğrunun ne olduğunu, insan olmanın ne demek olduğunu etkilemekte ve değiştirmektedir. Bunun da nedeni, teknolojik aracın doğasında değil, aracı biçimlendirme ve kullanmada araca yüklenen işlevlerde, yani aracın sosyal içinde yerleştirilmesinde yatar. Bu nedenle ki cep telefonu, iki kişinin sözlü iletişimden geçerek bağ kurmasını gerçekleştiren basit bir araç ötesinde aracın kendinde olmayan niteliklere sahip kılınır.

İletişim aracı cep telefonu olunca, yer bakımından farklılaşmış kişiler arası iletişim biçimi vardır. Bu biçimde telefon telleriyle yere bağımlılık da ortadan kaldırılmıştır. Yere bağımlılık "kaplam alanı" içine sınırlanmıştır. Uydu kullanıldığında, bu sınır dünyanın her yerini içerecek biçimde genişler. Dolayısıyla, teknolojik araç kişiler arası sözlü iletişimde yüzyüzeliği gerektiren yer ve zamandaki aynılık zorunluluğunu, yerdeki aynılığı ortadan kaldırarak sözün söylenmesini gözle görünmeyen uzaklıklara taşımıştır. Yazılan

mesajlarla zamanda aynılığı geciktirmiş, sonraya taşımıştır. Bu özelliklere bakarak, teknolojik araçların “yaptıkları” teknolojik belirleyicilik yaklaşımıyla efsaneleştirilerek mitler yaratılma yoluna gidilmiştir. Teknolojik belirleyicilik D. Bell ve McLuhan gibi kapitalizmin gözde entellektüelleri tarafından toplumsal yapıdan bireysel yapıya uzatılmış ve yeni teknolojilerin insanları, örneğin, özgürleştirdiği ileri sürülmüştür. Kapitalist bilinç yönetiminde her zaman yapıldığı gibi, insan veya birey denildiğinde her yerdeki her insan ve birey teknolojiyle birlikte özgürlükler elde eder. Teknolojiye bu tür yaklaşımla, teknoloji ve teknolojik arasındaki fark ortadan kaldırılır; mülkiyet ilişkileri bir kenara itilir; cep telefonu gibi teknolojik araçların üretimde biçimlendirilmesi, pazarlanması, kullanımı ve bütün bu süreçler sonucunda ortaya çıkan materyal ve materyal olmayan kazançların/faydaların bölüşümü ve anlamı “herkes-içinlik veya evrensellik” iddiaları içinde göz ardı edilir.

Kölelik sistemi ve hayatın gerçekleri

Günümüzde bilinç yönetiminden geçerek örgütlü ücretli/maaşlı kölelik faaliyetlerinin meşrulaştırılması ve desteklenmesi, bu faaliyetlerle özgürlüklerin ve demokrasinin özdeşleştirilmesiyle de yaygın bir şekilde yapılmaktadır. Mülkiyet yapıları içinde temel yaşam koşullarından yoksun bırakılmış büyük çoğunluk elbette kendi yeme, içme, giyme, barınma gibi temel gereksinimlerini elde edebilmek için kaynakları ellerinde tutanların belirlediği koşullarda çalışmak zorunda kaldıklarının bilincindedir. Fakat baskılar ve materyal ilişkilerin evrenselleştirilmesi sonucu, bu zorunluluk normalleştirilmiş zorunluğa dönüştürülür ve örgütlü kölelik sistemi ve teknolojik ilişkileri “hayatın gerçekleri” yapılır. Bu “hayatın gerçeklerinin” acı yanları feleğin ettiği, tatlı yanları ise demokrasi ve özgürlüğün ihsanları olarak görülür.

Tüketim özgürlüğü ve özgürlüğü tüketme

Mülkiyet yapılarında mülksüzler için oldukça “demokratik ve özgür” seçenekler sunulur: bunların en önde gelenleri, (a) vatan, millet, fırsat eşitliği, zenginlik gibi, sahip olmadığına hayali sahiplik iddiası, (b) Tanrı, din, gurur, erkeklik, cennet gibi materyal zenginlikleri alanların kölelerine bahsettiği dünyasal olmayan zenginliklere sahiplik ve (c) onların içtiğini içme, yediğini yeme, dediğini deme, giydiğini giyme hayalinden birini veya birkaçını gerçekleştirme... Günümüzde, uluslararası şirketlerin ve ortaklarının ideolojik savunuculuğunu yapan post-modern görüşlerin temel hareket noktası özellikle yukarıdaki üçüncü tür faaliyetlerdir. Bu faaliyetler materyal ve

materyal olmayanı tüketmeyle ilgilidir ve post-modern demokrasinin çoğulculuk ve özgürlük iddiaları özellikle bu “tüketimden geçerek” sağlanan veya sağlanmaya çalışılan psikolojik doyumun vurgulandığı özgürlük ve demokrasidir. Dolayısıyla, Güneydoğu Anadolunun çölünde Kovboy şapkasıyla ne yaptığı, sevgisini, seksini, gelirini ve harcamalarını nereden sağladığı, kiminle neden konuştuğu belli olmayan ve erkekten kaçan bir kızın elindeki cep telefonuyla özgürlük satışı, tüketmenin ve tüketilebilenin demokrasiyi ve özgürlüğü belirlemesini ön plana çıkarmaktadır. O zaman ne kadar neyi tüketiyorsan o kadar ve o tür özgürsün; bu satın alınan ve aylık fatura ödemesine bağlı olan özgürlük, gerçekte özgürlüğü kapitalist pazardaki “öde ve kullan” biçimindeki mala dönüştürür. Cep telefonlarının faturasını yatırmayanlar veya kartı bitip de yenisini almayanlar için cep telefonu gelen özgürlük de bitmiştir. Dolayısıyla, tüketim özgürlüğü sermayenin biçimlendirdiği ve kontrol ettiği pazar özgürlüğüdür.

Mankafaca yapay Tüketim

Cep telefonu, günümüzde egemen olan diğer popüler teknolojik araçlar gibi, kullanabilen insanlara “birbirine ulaşma” özgürlüğü sağlayan, fakat aynı zamanda bu özgürlüğün hem materyal hem de psikolojik bedelini kat kat ödeten bir yapının ürünüdür. Bu yapıda, cep telefonu, diğer popüler teknolojik araçlar gibi sürekli yenilenerek ve teşviklerle, insanlar tekrarlanan tüketimlere çekilir. Bu tüketimlerin önemli bir kısmı “beyinsizce veya aptalca tüketim” denen psikolojik hastalıklar temeline oturtulan yaratılmış yapay tüketimlerdir. Cep telefonu ile kendini özgür sanan kişilerin çoğu aslında, bağımsızlıktan çok bağımlılığının ve köleliğinin zincirini cep telefonu biçiminde yanında taşıyan ve özgürlük simgesi sanıp okşayan insanlardır. Bu okşayışın bedeli, kredi kartlarıyla da desteklenerek, insanların mankafaca tüketimden geçerek geleceklerinin ipotek altına alınmasını sağlar.

Popüler cep ve popüler bilinç

Cep telefonu ve benzeri teknolojik araçlara olan kölelikle gelen ilişkide cep telefonu kullanan en az iki tür grup vardır: (1) bu araçları üreten, dağıtan ve kullanımından kar sağlayan kişi ve endüstriler, gerçek anlamıyla iş ve kontrol gereksinimlerini sağlayanlar: Bu grup için cep telefonu ekonomik zenginliğin kazanılması, günlük işlerin yürütülmesi ve kontrol mekanizmalarının cep telefonu yoluyla kurulup uygulanması için oldukça fonksiyonel bir teknolojik üründür. (2) tüketici denen ve cep telefonunun kullanımından geçerek

üzerlerinde ekonomik ve bilinçsel egemenlik kurulanlar: Bu insanlar için cep telefonu büyük ölçüde popüler olmanın, şimdiye ait olmanın, modayı takip etmenin, gösterinin ve benzeri psikolojik tatminlerin aracı işlevini görür. Bu işlevden geçerek, birinci grup amaçlarını kolayca gerçekleştirme olanağını bulur.

Cep telefonu gibi popüler olanın özgürlük, demokrasi ve ilerleme ile özdeşleştirilmesi, kitle üretim pazar ekonomisinin materyal ve ideolojik yapısının kendini en üstün ve en yeni olarak sunması ve bunun popülerleri tüketenler için kabul edilmesindendir. Egemen popülerlik, tüketim, kullanma, biçimsellik ve görsellikle yapılaşmışın kendine ve dışa dönerek “önemli kimlik” satışlarıdır. Popülerliğin özgürlüğünde, demokrasisinde, modasında ve ilericiliğinde, teknolojik yapının standartlaşmış bağınazlığı ve standartlaşmış tutuculuğu egemendir. Popülerliğin sürekli değişim ve yenileme süreci görünümünde olan özgürlük ve ilericilik karakteri, standartlara göre üretilip periyodik olarak tekrarlanan imajlar ve paketleme biçimiyle verdiği yenilik duygusundandır. Durmadan küçülen, renkleri değişen, hafızası artan, fiziksel görünüm tasarımı değişen, ödeme kolaylıkları sağlanan, farklı şekilde titreşen cep telefonları, durmadan aynı standartlarla yeniden üretilen müzik ve sanat, meclisteki çekişmeler, siyasetçilerin uluslararası şirketlerin Türkiye’deki ortaklarıyla yaptıklarının açılışlarında kurdeleler kesmesi, belli sürelerde seçimlerin olması, bazı sanatçı denen insanların kendini estetik ameliyalarla yenilemesi, popüler egemenliğin özgürlüğe, değişime ve yenilenmeye dayandığı imajını verir. Aslında, cep telefonunu alan ve yenileyenin özgürlüğü ve değişimi, doğallığın zamanla olan ilişkisinde, araç kullanan insanın, zamanı hükmetme adına dondurmaya çalışan ve bireyi özgürleştirme adına köleleştiren popülere ayak uydurma mücadelesidir. Bu mücadele, popüler kültürün kişiyi dışarı için kendine döndürerek satış yapan sömürgeciliğini anlatır. Cep telefonu “birbiriyle bağlanan” ve özgürlük satan, duru sabunuyla tertemiz bir çevreye kavuşan, Coca Cola ile midelerini kafeinlerken kanser saçan Marlboro’sundan derin çekişmelerle nikotinlenenin çağdaşlığı, ulus içi ve uluslararası büyük sermayelerin materyal ve ideolojik çıkarlarıyla örtüşen bir karaktere sahiptir: Kendinin sahip olmadığına, tüketim ve imajsal yollarla sahiplik taslayanın özgürlüğü ve çağdaşlığı. Daha kötüsü, kendi gibi tüketmeyenlere karşı üstünlük taslayan bu modern kölelerin birbirine karşı yarışı kapitalist çıkarlara hizmet eden psikolojik bir egemen hastalığın yaygınlığını işaret eder. Bu nedenle, en son marka cep telefonu cep telefonu olmayı veya “en yeni” cep telefonuna sahip olmayı ezmeye çalışan köle zincirini özgürlüğün simgesi sanıp sular. Böylece köle özgürlük ve

demokrasi teraneleriyle kendi köleliğinin günlük yeniden-yaratılmasına istekle ve zevkle katılır.

Son sözler

Her evin oturma odasında en gözde yeri kaplayan, odadaki eşyaları ve insanların oturuş düzenini kible gibi kendine dündüren televizyon, aile içinde yer bakımından beraberken ilişkiyi ve kendi gündemi dışındaki iletişimi azaltır. “İnsanları birbirine bağladığı” (connecting people) reklamı yapılan cep telefonu, evdeki ve yanındaki insanı bırakıp uzakta olanla ilişkiyi mesajlarla ve sözlerle nicel olarak artırmaktadır. Odada oturmuş elinde cep telefonuyla mesaj yazan veya oyun oynayan insan yaratan cep telefonu, hangi insanı birbirine yakınlaştırıyor ve hangilerini birbirinden uzaklaştırıyor? Aile iletişimi, uyumu ve ilişkisini azaltan evimizdeki ve elimizdeki teknolojik araçlara cep telefonu da eklenmiştir.

Fakat evdeki aile ve bireyi birbirinden uzaklaştıran yeni teknolojiler, öte yandan endüstriyel kontrolün ve yönetimin gerçekleştirilmesinde oldukça önemli işlevler görmektedir. Firma yönetimi yöneticilerini ve işçilerini istediği zaman ve istediği yerde cep telefonu sayesinde kullanma olasılığı elde etmişlerdir. Cep telefonu ile insanlara nerede oldukları sorulmadan nerede oldukları kolayca tesbit edilebilir duruma gelmektedir. Bu da elbette demokrasi denilen polis devletlerinde insanları takip etmek olasılığını artırmakta ve kolaylaştırmaktadır. Hele bir de kol saati gibi yaygınlaşan dep telefonuna görüntü de eklendiğinde ve bu görüntü uyduya bağlı şebekelerde kurulan denetim merkezlerinde kolayca denetlendiğinde, özgürlüğün kimin özgürlüğü ve ne için olduğu, kazanan ve kaybedenlerin kimler olduğu oldukça açığa çıkar.

Televizyondan farklı olarak cep televizyonu gibi teknolojik araçlar insanı aktif olarak iletişim ve ilişki surecine katarlar. Bu katmada en sinsi yan, biz kendimizi özgür karar verici sanısı ile kandırır ve daha iyi, daha ileri, daha demokrat, daha çağdaş insan olduğumuzu sanarız. Bu sanı her an istedigimiz kimseye bağlanabileceğimiz gerçeğiyle desteklenir.

